

Katarzyna Andrejuk*

Imigranci wietnamscy w Polsce – dynamika przemian społeczności według urzędowych danych statystycznych

Vietnamese community in Poland in light of statistical data: The paper looks at the selected issues related to the Vietnamese community in Poland. The author presents a brief history of migration from Vietnam to Poland, the current status of the research on Vietnamese minority and migration patterns of Vietnamese people. Next, she discusses characteristics of Vietnamese community in Poland on the basis of official statistical data. Particular attention is given to the size and distribution of the community, occupational careers and position in the labour market.

Słowa kluczowe: dane statystyczne, migracje, rynek pracy, Wietnamczycy w Polsce
Keywords: statistical data, migration, labour market, Vietnamese community in Poland

* Doktor hab. nauk społecznych w zakresie socjologii, profesor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN • e-mail: kandrejuk@ifispan.waw.pl • <https://orcid.org/0000-0002-3397-152X>

Wstęp

Celem artykułu jest analiza przemian społeczności wietnamskiej w Polsce po 2004 r., ze szczególnym uwzględnieniem ostatniej dekady. Historia i struktura tej społeczności mogą być potraktowane jako odzwierciedlenie rosnącej w ostatnich latach etnicznej różnorodności państw Europy Środkowej, która towarzyszy przemianom gospodarczym i politycznym tego regionu. Jednocześnie grupa ta wciąż wymaga pogłębionej uwagi ze względu na jej istotne znaczenie społeczne, szybkie zmiany, którym podlega, a także jej hermetyczność. Wietnamczycy są względnie najlepiej poznaną społecznością imigrancką z Azji w Polsce, a badania tej grupy są częstsze niż badania społeczności pochodzących np. z Chin, Korei czy Indii. Mimo to stanowią stosunkowo mało eksplorowany obszar polskiej wielokulturowości, ponieważ studia migracyjne w Polsce skupiają się przede

wszystkim na cudzoziemcach z sąsiadujących państw byłego Związku Radzieckiego (zwłaszcza Ukraińcach). Jest to zresztą uzasadnione liczebnością tych społeczności. Fakt, że Wietnamczycy są rzadziej przedmiotem badań, wynika z różnych uwarunkowań. Wietnamczycy to mniejsza społeczność, wzrost liczby imigrantów z tego kraju nie jest tak dynamiczny jak Ukraińców. Nie są oni też adresatem głównych polityk migracyjnych Polski, takich jak Karta Polaka czy oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi. Odnoszą się one głównie do cudzoziemców z obszaru postsowieckiego. Co prawda, w ostatnich latach obserwowane jest rozszerzanie tych instrumentów polityki migracyjnej na inne grupy cudzoziemskie (Kartę Polaka mogą obecnie uzyskać osoby deklarujące polskie pochodzenie i tożsamość, a mieszkające w dowolnym kraju na świecie; oświadczenie o powierzeniu pracy cudzoziemcowi zostało częściowo zastąpione możliwością uzyskania zezwolenia na pracę sezonową, w którym nie przewiduje się ograniczenia do konkretnych krajów pochodzenia). Mimo to długofalowe efekty wieloletniego ukierunkowania polityki migracyjnej na cudzoziemców z państw postsowieckich są nadal widoczne.

Dotychczasowe studia nad społecznością wietnamską: główne wyzwania i ustalenia

Badania Wietnamczyków są prowadzone dość rzadko również ze względu na utrudnioną komunikację językową i interakcje między nimi a polskimi badaczami. Cudzoziemcy przyjeżdżający do Polski wolno uczą się nowego języka, a niewielu polskich badaczy zna język wietnamski. Nie sprzyja to badaniom o charakterze jakościowym oraz antropologicznym. Z kolei fakt, że społeczność jest relatywnie mała, utrudnia też badania ilościowe, ze względu na niemożność zebrania odpowiedniej próby. W badaniach biorą udział głównie starsi, dobrze zintegrowani imigranci (aktywni np. w różnych organizacjach). Ich punkt widzenia i doświadczenia życiowe ukierunkowują wyjaśnianie życia tej społeczności, ale jednocześnie niekoniecznie pokrywają się z doświadczeniami innych imigrantów, mniej dostępnych dla polskiego badacza. Studiów nad społecznością nie ułatwia też nieufność cudzoziemców wobec przeprowadzających wywiady czy ankieterów. Mimo tych trudności, na pewno jest to grupa wymagająca pogłębionego, wnikliwego badania. Są od dawna obecni w Polsce: jest to społeczność, w której mamy do czynienia już z drugim pokoleniem wychowanym w Polsce. Badanie Wietnamczyków stanowi zatem eksplorację początków wielokulturowości Rzeczypospolitej. Poza tym, Polska poszukuje nowych potencjalnych regionów i krajów, które mogłyby stać się źródłem migracji zarobkowej. Badanie imigrantów z krajów zasadniczo odmiennych kulturowo pozwoli na zrozumienie potrzeb migrantów oraz wyzwań związanych z wielokulturowością nawet lepiej niż studiowanie najczęściej występującej migracji z Ukrainy do Polski (określanej jako „niewidoczna”, uważanej za nieprzyspa-

rzającą większych problemów adaptacyjnych z uwagi na podobieństwo kultur i języków).

Obecna diaspora wietnamska¹ w Polsce zaczęła się formować w latach 50. XX wieku, kiedy do Polski przybywali młodzi ludzie w celu podjęcia studiów na uniwersytetach zaprzyjaźnionego komunistycznego kraju. Zakładano, że po zdobyciu wykształcenia wrócą do kraju pochodzenia, ale niektórzy z nich założyli rodziny i osiedlili się w Polsce. Dali początek obecnemu środowisku przedsiębiorców i liderów diasporę, działaczy na rzecz integracji międzykulturowej oraz aktywistów. Od lat 90. XX wieku zaczęła się z kolei migracja zarobkowa. Oprócz powstania nowej sytuacji gospodarczej i ustrojowej w Polsce, nie bez znaczenia były reformy w Wietnamie, które miały od 1986 r. służyć wprowadzeniu „zorientowanej socjalistycznie” gospodarki rynkowej. Przyczyniły się one do wzmożenia mobilności z terenów wiejskich do zurbanizowanych², a w niektórych przypadkach – do dalszej mobilności z wietnamskich miast za granicę. Cudzoziemcy przybywali do Polski, aby podejmować pracę (często w firmach etnicznych) lub zakładać własne przedsiębiorstwa. To za ich sprawą imigranci wietnamscy mają opinię przedsiębiorczych, zaradnych „ludzi biznesu”³. Firmy Wietnamczyków, zajmujących się drobnym handlem i gastronomią, były aktywne na Stadionie Dziesięciolecia, a po jego likwidacji w nowych lokalizacjach – w Wólce Kosowskiej, centrum handlowym Marywilska, na targu na ulicy Bakalarskiej w Warszawie. Poza tym wychowywało się w Polsce pokolenie dzieci migrantów, wykształconych w polskich szkołach. Ich specyficzne problemy w zakresie adaptacji były przedmiotem zainteresowania badaczy⁴. Imigranci żyjący w Polsce pochodzą głównie z północy Wietnamu. Polska jest też krajem tranzytowym w szlakach migracyjnych Wietnamczyków przemycanych do Eu-

¹ Ze względu na zakres tematyczny artykułu nie będzie poruszony tu odrębny wątek definiowania i przemian różnych typów społeczności imigranckich – odzwierciedlanych definiowaniem ich jako diaspor (por. m.in. R. Cohen, *Global Diasporas: An Introduction*, Seattle WA University of Washington Press, 1997; R. Brubake, *The 'diaspora' diaspora*, „Journal of Ethnic and Racial Studies” 2005, Vol. 1(28); G. Sheffer, *Diaspora Politics: At Home Abroad*, Cambridge University Press, 2003), czy społeczności transnarodowych. Dla podkreślenia trwałości społeczności wietnamskiej ukonstytuowanej w Polsce w latach 50. ubiegłego wieku w tym artykule zostaną użyte pojęcia diasporę jako synonimu społeczności imigrantów wietnamskich.

² D. Nguyen Anh, C. Tacoli, H.X. Thanh, *Migration in Vietnam. A review of information on current trends and patterns, and their policy implications*, presented at the Regional Conference on Migration, Development and Pro-poor policy Choices in Asia, Dhaka 2003.

³ T. Halik, E. Nowicka, *Wietnamczycy w Polsce: integracja czy izolacja?*, Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2002, s. 23.

⁴ Zob. m.in. E. Nowicka, *Between the Devil and the Deep Blue Sea: Acculturation of Young Vietnamese Women in Poland*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1, s. 67–80.

ropy Zachodniej⁵. Analizy sytuacji Wietnamczyków w Polsce podejmowano również w innych kontekstach. Często przybierają one charakter porównań międzygrupowych i międzyetnicznych, na przykład zestawiających tę społeczność z Ukraińcami⁶ lub Chińczykami⁷. Część analiz jest poświęcona aktywności zarobkowej, w tym przedsiębiorczości Wietnamczyków⁸. Wietnamczycy w Polsce stanowią część globalnej diaspory wietnamskiej⁹, choć geopolityczny obszar postkomunistycznych środkowoeuropejskich krajów przyjmujących ma swoją specyfikę¹⁰. Podobne zainteresowanie badaczy przedsiębiorczością Wietnamczyków jako ważnej grupy cudzoziemców w nowym kraju imigracji, sieciami imigranckimi oraz formami aktywności tych obcokrajowców w przestrzeniach transnarodowych obserwuje się w innych krajach regionu, zwłaszcza w Czechach¹¹.

Metodą badawczą zastosowaną w poniższym artykule jest analiza danych urzędowych o charakterze statystycznym, dokonana w przekroju czasowym. Zestawione zostały dane międzynarodowe (Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, OECD) dotyczące różnych krajów przyjmujących oraz dane krajo-

⁵ Tan D., T.H. Nguyen, *En route to the United Kingdom. A field survey of the Vietnamese migrants*. „A study by Irasec and France Terre d'Asile” 2017, No 38.

⁶ *Między jednością a wielością: integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*, red. A. Grzymała-Kazłowska, OBM WNE UW, Warszawa 2008.

⁷ *Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, red. K. Wysieńska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.

⁸ A. Brzozowska, *Postrzeganie polskich i wietnamskich właścicieli firm przez wietnamskich przedsiębiorców mieszkających w Polsce*, „Problemy Zarządzania” 2010, nr 10/1(2), s. 116–130; K. Wysieńska, A. Piłat, *Ekonomiczna adaptacja chińskich i wietnamskich migrantów zarobkowych [w:] Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, red. K. Wysieńska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 97–116; K. Andrejuk, *Vietnamese in Poland: How does ethnicity affect immigrant entrepreneurship?*, „Asian and Pacific Migration Journal” 2016, Vol. 25(4), s. 379–400.

⁹ G. Szymańska-Matusiewicz, *The Vietnamese Communities in Central and Eastern Europe as Part of the Global Vietnamese Diaspora*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1.

¹⁰ Ch. Schwenkel, *Socialist Mobilities: Crossing New Terrains in Vietnamese Migration Histories*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1, s. 13–25; G. Hüwelmeier, *Socialist Cosmopolitans in Postsocialist Europe. Transnational Ties among Vietnamese in the Cold War Period and Thereafter*, „Journal of Vietnamese Studies” 2017, Vol. 12 No. 1, s. 126–154.

¹¹ G. Hüwelmeier, *Mobile Entrepreneurs: Transnational Vietnamese in the Czech Republic [w:] Rethinking Ethnography in Central Europe*, eds. H. Cervinkova, M. Buchowski, Z. Uherek, Palgrave Macmillan, New York 2015; D. Drbohlav, D. Džurová, „Where Are They Going?": *Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague)*, „International Migration” 2007, Vol. 45(2); D. Drbohlav, D. Čermáková, „A new song or evergreen ...?" *The spatial concentration of Vietnamese migrants' businesses on Prague's Sapa site*, „Österreichische Zeitschrift für Soziologie” 2016, Vol. 41, No. 4, s. 427–447.

we. Statystyki dotyczące Polski uzyskano ze zróżnicowanych źródeł: Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Dane te są publicznie dostępne, ale dotychczas nie były w sposób wszechstronny i systematyczny analizowane w kontekście społeczności wietnamskiej w Polsce. Dywersyfikacja źródeł danych pozwala na uzyskanie pełniejszego obrazu, ponieważ w każdym ośrodku dane są zbierane i kategoryzowane w nieco inny sposób, ukazując różne aspekty pobytu cudzoziemców w Polsce i uzupełniają się.

Społeczność Wietnamczyków w Polsce na tle międzynarodowym

Dane OECD pozwalają umieścić analizy społeczności wietnamskiej w Polsce w kontekście międzynarodowym, ukazując kraje z najliczniejszymi grupami imigrantów z Wietnamu. Do informacji tak pozyskanych należy jednak podchodzić z ostrożnością, ponieważ sposób tworzenia statystyk w niektórych krajach zmienia się w czasie. Ponadto niektóre populacje wietnamskie są niedoszacowane, gdyż państwa przyjmujące umieszczają w statystykach imigrantów osiedleńczych i długoterminowych, ale nie krótkoterminowych (przy czym krótkoterminowość może być różnie rozumiana, co pogłębia nieporównywalność danych). Na przykład dane dotyczące Szwajcarii wykluczają pracowników sezonowych i transgranicznych. Z kolei Dania nie umieszcza w statystykach azylantów i osób z tymczasowym zezwoleniem na pobyt. Statystyki zamieszczone w tabeli 1 należy czytać i interpretować z tymi ważnymi zastrzeżeniami.

Tabela 1. Imigranci wietnamscy w wybranych krajach OECD (w okresie 2003–2018)*

	2003	2004	2006	2009	2013	2014	2015	2017	2018
Czechy	27 143	29 046	36 833	60 255	57 347	57 347	56 609	58 025	59 761
Dania	4351	4241	3964	3965	4057	4118	4194	4093	4103
Finlandia	1713	1661	1657	2270	3345	3595	3993	5253	5603
Francja	b.d.**	b.d.	17 777	18 573	18 833	18 737	19 094	b.d.	b.d.
Niemcy	87 207	88 208	83 446	83 606	82 923	83 292	84 455	89 965	92 485
Węgry	2055	2368	3146	3282	3056	3073	3078	3256	3698
Japonia	21 050	23 853	28 932	41 136	52 364	72 256	99 865	199 990	262 405
Korea Płd.	23 315	26 053	52 157	86 166	113 843	122 571	128 042	151 385	b.d.
Holandia	2274	2496	2698	2464	2393	2355	2301	2652	3033
Słowacja	b.d.	b.d.	848	2517	1266	1377	1440	1534	1589
Szwecja	2028	1989	2094	2135	3275	3396	3600	4004	4457
Szwajcaria	4514	4463	4470	4225	4120	4155	4227	4346	4341
Wielka Brytania	b.d.	b.d.	11 000	12 000	b.d.	10 000	13 000	b.d.	14 000
USA	b.d.	b.d.	304 451	289 838	299 568	316 925	317 56	307 355	b.d.

* Państwa Europy Środkowej zaznaczone pogrubioną czcionką.

** b.d. – brak danych za dany rok.

Źródło: na podstawie danych OECD, <https://stats.oecd.org>.

Ze względów geograficznych zrozumiąca wydaje się popularność mobilności Wietnamczyków do zamożnych państw Azji Wschodniej; jednak migracje z Wietnamu nie ograniczają się do tego obszaru. Stanowią również pokłosie przemian postkolonialnych, działań militarnych na Półwyspie Indochińskim w XX wieku, jak również politycznych porozumień w ramach dawnego bloku komunistycznego. Duże populacje imigrantów wietnamskich rezydują w Japonii (262 tys.) oraz Korei Południowej (151 tys.), także w Stanach Zjednoczonych (307 tys.). Są to dane tym bardziej wiarygodne, że statystyki japońskie i koreańskie uwzględniają wszystkich cudzoziemców z pobytem zarejestrowanym na okres powyżej 90 dni. W Europie Zachodniej społeczności Wietnamczyków zamieszkują głównie Niemcy (92 tys.) oraz Francję (19 tys.), co wynika z historii kolonialnej Francji w tym regionie Azji. W badanym przedziale czasowym 2003–2018 liczebność społeczności wietnamskiej zwiększyła się we wszystkich analizowanych państwach docelowych z wyjątkiem Szwajcarii i Danii, gdzie minimalnie zmalała. Dynamicznie powiększające się grupy imigrantów wietnamskich żyją w państwach Europy Środkowej, zwłaszcza w Czechach (59 tys.), ale też na Węgrzech i Słowacji. W dwóch ostatnich państwach populacje wietnamskie przedstawione w OECD mogą być nawet zaniżone, ponieważ zbierane dane dotyczą wyłącznie migrantów długoterminowych i stałych. W państwach tych, które wstąpiły do Unii Europejskiej w tym samym czasie co Polska (2004), można zauważyć największy procentowo wzrost liczebności diaspor wietnamskich. Procesy zachodzące w społeczności wietnamskiej w Polsce, które zostaną opisane niżej, można uznać za odzwierciedlenie specyficznych trendów regionalnych, obejmujących Europę Środkową w okresie tranzycji postkomunistycznej i pierwszej fazy członkostwa w UE.

Imigranci wietnamscy w Polsce: od życia w szarej strefie do wielopoziomowej legalizacji

Charakterystycznym wątkiem pojawiającym się przez lata w badaniach Wietnamczyków było podkreślanie istnienia imigrantów nierejestrowanych, przebywających w Polsce bez zezwoleń, pracujących w szarej strefie. Na przykład Teresa Halik w książce wydanej w 2007 r. szacowała populację wietnamską w Polsce na 20–30 tys., podczas gdy liczba imigrantów rejestrowanych wynosiła wówczas poniżej 10 tys. Z kolei władze wietnamskie oceniały w 2007 r., że liczba Wietnamczyków o niuregulowanym statusie przebywających w państwach UE to 100 tys. osób, w tym około 5000 imigrantów w Polsce¹². Nie ujmując ważności tym danym, oceniam jednak, że analizy oparte na danych urzędowych –

¹² Wydział Analiz Migracyjnych, Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Społeczność wietnamska w Polsce. Polityka migracyjna Wietnamu*, Warszawa 2007, s. 35.

uwzględniających cudzoziemców zarejestrowanych – są również istotnym aspektem badania tej społeczności. Pozwalają ustalić, ilu imigrantów legalnie pracuje, płaci podatki i inne daniny publiczne, a tym samym w pełniejszy sposób uczestniczy w życiu kraju przyjmującego.

W oszacowaniu obecnej populacji nieudokumentowanych imigrantów wietnamskich w Polsce pomocne mogą okazać się metody zastosowane w badaniu Pew Research Centre (PRC)¹³. Badacze ci oszacowali liczbę nierejestrowanych migrantów w Europie, zakładając, że stanowią oni pewien procent populacji imigrantów przebywających legalnie albo że mogą być równi liczbie cudzoziemców korzystających z abolicji w poprzednich latach¹⁴. Strategie zastosowane przez PRC nie są pozbawione wad, np. niewystarczająco uwzględniają specyfikę poszczególnych społeczności etnicznych oraz ich możliwości legalizacyjnych, a w konsekwencji też zróżnicowanej podatności poszczególnych grup na pozostawanie migrantem nieudokumentowanym. Niemniej mogą okazać się użyteczne dla określenia przybliżonej liczebności grupy nieoficjalnych rezydentów. Odnosząc metody PRC do populacji wietnamskiej w Polsce, można oszacować, że populacja nierejestrowanych migrantów to między 2200 osób (podczas ostatniej akcji abolicyjnej w 2012 r. Wietnamczycy złożyli 2196 wniosków) a 7500 osób (niespełna 40% aktualnej populacji wszystkich imigrantów wietnamskich – zarejestrowanych i niezarejestrowanych, jak wynikałoby z przybliżonej ekstrapolacji cytowanych wyżej danych władz wietnamskich za 2007 r.). Legalizacja pobytu może być jednak wyzwaniem biurokratycznym. Zidentyfikowane przez Najwyższą Izbę Kontroli problemy dotyczące obsługi administracyjnej cudzoziemców przez urzędy państwowe (przewlekłość postępowań, niedostatek kadrowy, za mało środków przeznaczanych na wydziały zajmujące się sprawami imigracyjnymi)¹⁵ stanowią argument za przyjęciem, że rzeczywista liczba nieudokumentowanych migrantów jest bliższa górnej granicy oszacowania lub nieznacznie ją przekracza.

Ogólnie jednak ujmując, przemiany prawne i polityczne ostatnich dekad mogą wskazywać, że w społeczności wietnamskiej dochodzi do procesu wielo-poziomowej legalizacji. Coraz więcej Wietnamczyków rezyduje w RP zgodnie z prawem, a populacja imigrantów nieudokumentowanych jest mniejsza niż tych przebywających legalnie. Wynika to z liberalizacji rynku pracy i stopniowego otwarcia na imigrantów – czego wyrazem jest nowa, bardziej liberalna ustawa o cudzoziemcach, która weszła w życie w 2014 r., a także obowiązujące od 2018 r. przepisy o zezwoleniach na pracę sezonową. Drugim poziomem legalizacji są akcje abolicyjne, które polegają na jednorazowym uprawomocnieniu pobytu

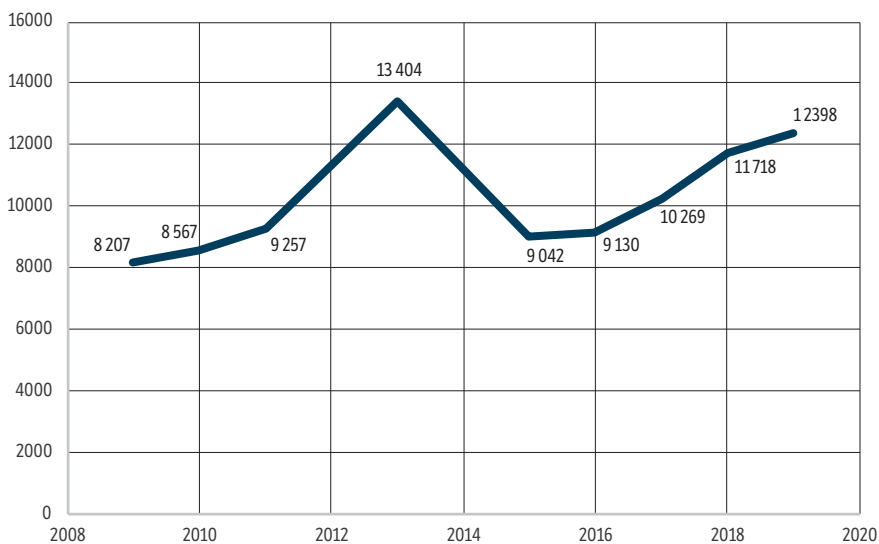
¹³ P. Connor, J.S. Passel, *Europe's Unauthorized Immigrant Population Peaks in 2016, Then Levels Off*, Pew Research Center, Washington 2019.

¹⁴ *Ibidem*, s. 20–21.

¹⁵ Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie administracji publicznej do obsługi cudzoziemców. Informacja o wynikach kontroli*, Warszawa 2019.

imigrantów nierejestrowanych (na ich wnioski i po spełnieniu określonych warunków). Po trzeciej, po roku 2004 nastąpiło otwarcie polskich uczelni na studentów zagranicznych – co stanowi też strategię radzenia sobie ze zmianami demograficznymi i zapewniania studentów w ośrodkach akademickich zagrożonych zamknięciem. Studenci przebywają w Polsce legalnie, mogą też podejmować pracę zarobkową. Ta metoda legalizacji pobytu również może wpływać na zastępowanie pobytów nieudokumentowanych – legalnymi.

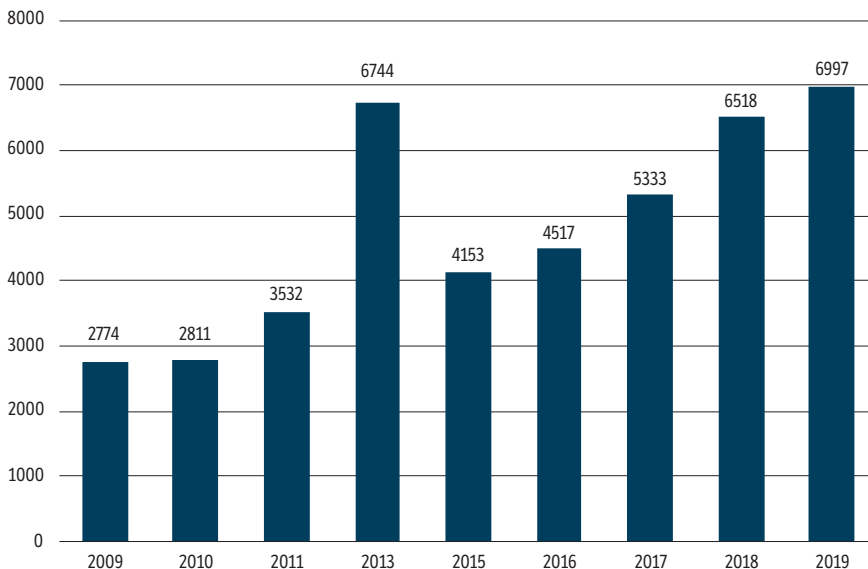
Wykres 1. Imigranci wietnamscy zarejestrowani w Polsce 2009–2019

Źródło: na podstawie danych Urzędu do Spraw Cudzoziemców, www.udsc.gov.pl.

Dane Urzędu do Spraw Cudzoziemców pokazują, że liczba imigrantów z Wietnamu znacznie wzrosła w ciągu ostatniego dziesięciolecia (wykres 1). Był to stopniowy powolny wzrost z jednym wyjątkiem w postaci dynamicznego skoku odzwierciedlonego w danych urzędowych z 2013 r. Był on wywołany abolicją dla cudzoziemców przeprowadzoną w 2012 r., kiedy wielu niezarejestrowanych imigrantów uzyskało pozwolenie na pobyt¹⁶ (wcześniejsze abolicje przeprowadzono w latach 2003 i 2007). Dwa lata po abolicji oficjalna – nieuwzględniająca osób niezarejestrowanych – liczebność społeczności imigranckiej wróciła do poziomu sprzed tej zmiany. Porównanie danych o liczebności społeczności bezpośrednio po przeprowadzeniu abolicji (13 404 w 2013 r.) oraz najnowszych

¹⁶ Departament Polityki Migracyjnej MSW, *Ocena skutków abolicji dla cudzoziemców z 2007 roku*, Warszawa 2014.

Wykres 2. Tytuły pobytowe czasowe imigrantów wietnamskich w Polsce (2009–2019)

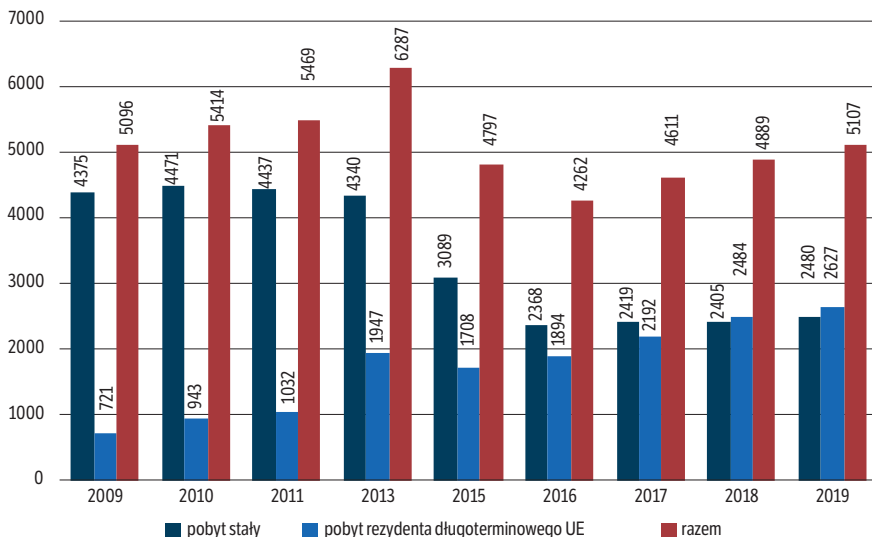
Źródło: jak pod wykresem 1.

(12 398 osób w 2019 r.) wskazuje, że do dziś nie osiągnięto pułapu migracji zarejestrowanych, który uzyskano w konsekwencji jednorazowej akcji odstąpienia od ścigania nielegalnie przebywających cudzoziemców i nadawania im tytułów pobytowych na czas określony. Dane urzędowe nie dają odpowiedzi na pytanie, czy cudzoziemcy, którzy zalegalizowali pobyt w Polsce wskutek abolicji, powtórnie przeszli do szarej strefy, ale wydaje się to prawdopodobne przynajmniej w przypadku części z nich. Sama abolicja, bez długofalowych rozwiązań w polityce imigracyjnej umożliwiających proste uzyskanie pozwolenia na pobyt, przynosi zatem krótkotrwały efekt.

Jednocześnie przybywają do Polski nowi imigranci. Za ten proces odpowiada chłonny rynek pracy państwa przyjmującego, atrakcyjność Polski jako państwa członkowskiego Unii Europejskiej po 2004 r., a także łańcuchowy charakter migracji i ułatwienia mobilności do kraju o gęstych wietnamskich sieciach migracyjnych, ułatwiających kolejnym cudzoziemcom orientację i adaptację w nowym miejscu pobytu. Do pewnego stopnia może to być jednak wzrost pozorny, wywołany zmniejszeniem populacji migrantów niezarejestrowanych oraz legalizacją pobytu przez osoby przebywające w RP bez zezwoleń.

Za wzrost liczebności diaspory wietnamskiej, odnotowany w danych urzędowych, odpowiadają przede wszystkim imigranci z tymczasowymi statusami pobytowymi (wykres 2). Analiza populacji migrantów osiedleńczych wska-

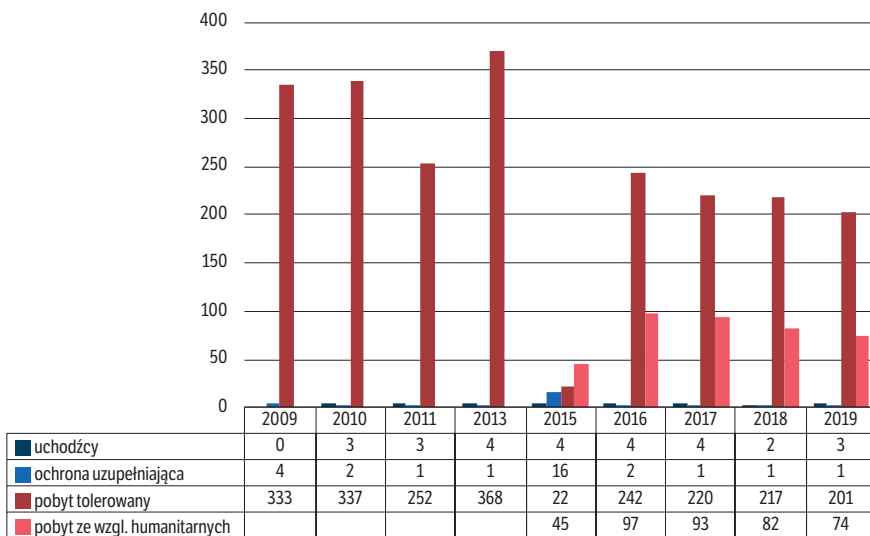
Wykres 3. Tytuły pobytowe o charakterze osiedleńczym imigrantów wietnamskich w Polsce (2009–2019)

Źródło: jak pod wykresem 1.

zuje, że jest ich mniej więcej tyle samo co 10 lat temu (wykres 3). W analizie uwzględniono dwa tytuły pobytowe: zezwolenie na pobyt stały (wcześniej, przed 2014 r., funkcjonujące jako zezwolenie na osiedlenie się) oraz względnie nowy – a przynajmniej nowszy – tytuł pobytowy, który został wprowadzony w 2004 r. wskutek wymogów wiążących się z akcesją do Unii Europejskiej, czyli status rezydenta długoterminowego UE. Oba te statusy są podobne, ponieważ umożliwiają bezterminowy, nieograniczony czasowo pobyt w Polsce. W ciągu analizowanego okresu widać wyraźnie, że zmalała popularność zezwolenia na pobyt stały (zezwoleń na osiedlenie się), a zwiększyła się popularność tytułu rezydenta długoterminowego UE. Jednak suma imigrantów posiadających jeden z tych dwóch typów pobytu osiedleńczego jest mniej więcej stała od roku 2009. W 2009 r. ta społeczność liczyła 5096 osób, a zgodnie z najnowszymi danymi z 2019 r. liczy 5109 (najbardziej znaczącym odchyleniem był „poabolicyjny” rok 2013, kiedy liczba imigrantów stałych wzrosła do ponad 6000). Ograniczenie liczby imigrantów osiedleńczych, obserwowany od 2015 r., kiedy ich liczba spadła poniżej 5000, niekoniecznie oznacza wyjazdy z Polski: Wietnamczycy uzyskują polskie obywatelstwo i jako osoby naturalizowane nie są już widoczni w statystykach obejmujących cudzoziemców.

Znaczenie dla stopniowego ograniczania społeczności Wietnamczyków z trwałymi statusami pobytowymi mogła mieć ustawa o obywatelstwie z 2009 r.,

Wykres 4. Imigranci wietnamscy – tytuły uchodźcy i pokrewne w latach 2009–2019

Źródło: jak pod wykresem 1.

która jednak weszła w życie dopiero w 2012 r. (po zakończeniu postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w kwestii jej zgodności z ustawą zasadniczą). Zliberalizowała ona dostęp cudzoziemców do polskiego obywatelstwa. Być może to jej efekty w postaci wniosków o naturalizację wywołały spadek liczby Wietnamczyków legitymujących się dokumentami osiedleńczymi po roku 2013. Wielu z nich uzyskało możliwość starania się o obywatelstwo kraju zamieszkania. Na przykład, według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, tylko w 2017 r. Prezydent RP nadał obywatelstwo Polski 54 cudzoziemcom z Wietnamu, z kolei 67 obywateli Wietnamu uzyskało obywatelstwo w trybie administracyjnym (orzeczeniem wojewody, konsula lub ministra) – większość z nich decyzją wojewody mazowieckiego.

W społeczności wietnamskiej w Polsce najliczniejszą grupą są imigranci tymczasowi, stanowią też tę kategorię w ramach diaspory, która najszybciej się powiększa. Oprócz – omawianego już wcześniej – dynamicznego skoku liczby zarejestrowanych tymczasowych imigrantów wskutek abolicji, wzrost liczebności diaspory jest powolny.

Oddzielną kategorią są osoby o statusach związanych z motywacjami politycznymi, czyli tytułem uchodźcy i pokrewnymi (wykres 4). Są one dość korzystnym rozwiązaniem dla ich posiadaczy, ponieważ gwarantują – od strony formalnej – pełen dostęp do rynku pracy (zatrudnienia i zakładania własnych firm), a ponadto dostęp do opieki społecznej i świadczeń społecznych. Wietnam

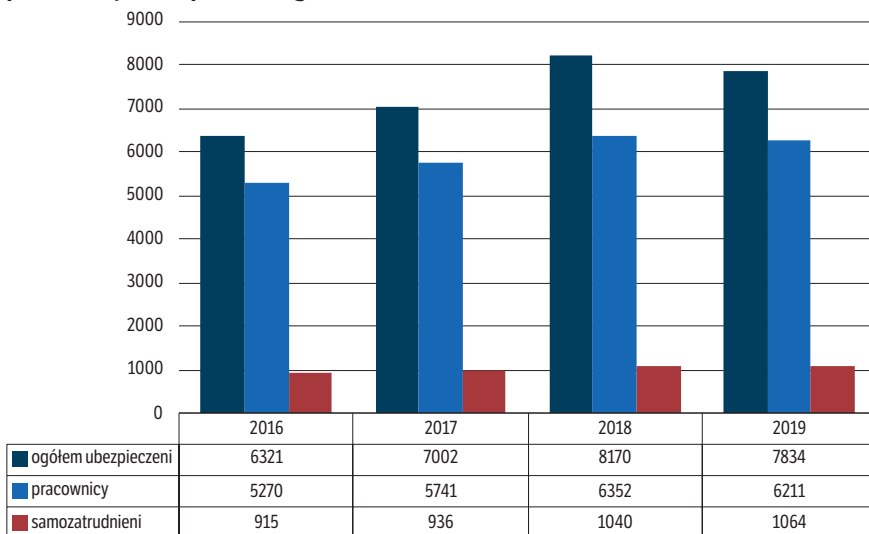
jest krajem komunistycznym, w obrębie społeczności imigranckiej w Polsce są zarówno osoby popierające reżim, jak też cudzoziemcy będący demokratyczną opozycją wobec władz wietnamskich; znajduje to odzwierciedlenie w aktywności imigranckich stowarzyszeń i organizacji. Liczba Wietnamczyków, którzy mają status uchodźcy, jest jednak bardzo niewielka: w badanym okresie było to kilka osób rocznie (maksimum 4, obecnie 3 osoby). Najczęściej przyznawanym statusem z tej kategorii jest pobyt tolerowany: może go otrzymać osoba, której nie nadano statusu uchodźcy, ale odesłanie jej do kraju pochodzenia byłoby zbyt niebezpieczne i zagrażałoby jej życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu osobistemu. Obecnie ma go 201 osób, co stanowi jednak spadek w porównaniu z początkiem dekady (ponad 300 osób legitymujących się tym tytułem w latach 2009–2010). Stosunkowo znaczną grupę stanowią osoby z zezwoleniem na pobyt ze względów humanitarnych.

Indywidualne motywacje do migracji są skomplikowane i wielowymiarowe. Często nie dają się sprowadzić do jednej przyczyny, a czynniki ekonomiczne, polityczne i rodzinne łączą się ze sobą. Dlatego niewielki odsetek migrantów ze statusem uchodźcy i podobnymi może nie odzwierciedlać faktycznych powodów mobilności międzynarodowej; osoby będące w świetle statystyk migrantami zarobkowymi również mogą mieć motywacje polityczne.

Wartym uwagi wątkiem jest kwestia przedsiębiorczości Wietnamczyków w Polsce, która zresztą stanowi przejaw ogólnej przedsiębiorczości obserwowanej w tej diasporze globalnie¹⁷. Samozatrudnienie stanowi jedną z form adaptacji imigrantów na rynku pracy państwa goszczącego, specyficzną z uwagi na motywacje do podejmowania działalności gospodarczej i jej formy „zetnicowane”, kształtowane przez sytuację pozostawania cudzoziemcem. W wielokulturowych krajach Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej przedsiębiorczość imigrantów stanowi od dawna przedmiot zainteresowania badaczy społecznych z różnych dyscyplin, wskazujących na specyficzne cechy sprzyjające przedsiębiorczości, takie jak oszczędność i zaradność imigrantów, ich odrębność kulturowa, kapitalizowanie etnicznej solidarności oraz więzi powstałych w ramach społeczności napływowych¹⁸. W Polsce wzory samozatrudnienia Wietnamczyków są niejednoznaczne. Dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych pokazują, że liczba imigrantów wietnamskich zarejestrowanych jako osoby zatrudnione

¹⁷ S. Bagwell, *From mixed embeddedness to transnational mixed embeddedness: An exploration of Vietnamese businesses in London*, „International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research” 2018, Vol. 24, No. 1, s. 104–120.

¹⁸ Zob. np. I. Light, E. Bonacich, *Immigrant entrepreneurs: Koreans in Los Angeles*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1988; R. Kloosterman, *Migrant entrepreneurs and cities. New opportunities, newcomers, new issues*, „The Routledge Handbook of the Governance of Migration and Diversity in Cities”, eds. T. Caponio, P. Scholten, R. Zapata-Barrero, 2018; N. Vershinina, P. Rodgers, M. McAdam, E. Clinton, *Transnational migrant entrepreneurship, gender and family business*, „Global Networks” 2019, Vol. 19(2), s. 238–260.

Wykres 5. Wietnamczycy w systemie ubezpieczeń społecznych ZUS* (samozatrudnieni, pracownicy i ubezpieczeni ogółem)

* Dane z II kwartału każdego roku.

Źródło: na podstawie danych z Portalu Statystycznego ZUS, psz.zus.pl.

znacznie przekracza liczbę osób prowadzących własną działalność gospodarczą. Jest to wbrew panującemu wizerunkowi Wietnamczyków jako wyjątkowo przedsiębiorczych i samodzielnie stwarzających sobie szanse na rynku pracy. Przedstawione dane ZUS mają pewne ograniczenia. Dane o samozatrudnionych obejmują również osoby współpracujące (członków rodziny, którzy pomagają w prowadzeniu przedsiębiorstwa lub prowadzą je wspólnie, nawet jeśli tylko jedna osoba ma zarejestrowaną działalność gospodarczą). Ponadto w przypadku łączenia pracy etatowej oraz działalności gospodarczej imigranci tacy nie są widoczni w statystykach jako osoby samozatrudnione. Trzeba też zaznaczyć, że osoby widoczne w statystykach jako „pracownicy” mogą być zatrudnieni w firmach etnicznych prowadzonych przez innych imigrantów, tym samym wpisując się w model wietnamskiej przedsiębiorczości. Liczba imigrantów w obu kategoriach (zatrudnionych i samozatrudnionych) wzrosła w 2019 r. w porównaniu z 2017 r. oraz latami poprzednimi. Jednak w 2019 r. można też zaobserwować nowe zjawisko: w porównaniu z 2018 r. liczba pracowników zależnych zmalała, podczas gdy liczba przedsiębiorców wietnamskich wzrosła, był więc kontynuowany trend z poprzednich lat.

Zwrot ku samozatrudnieniu w ostatnim roku może być wywołany zmianami w prawie ułatwiającymi prowadzenie działalności gospodarczej. Weszła w życie nowa ustawa z 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, która zastąpiła

obowiązującą od 2004 r. ustawę o swobodzie działalności gospodarczej. Według jej twórców stanowi ona element usprawniania prowadzenia działalności biznesowej w Polsce i jest częścią składową Konstytucji Biznesu. Wprowadzone regulacje dotyczą również imigrantów zakładających firmy w Polsce. Powołano instytucję Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, którego działanie jest regulowane odrębną ustawą¹⁹. Do Rzecznika mogą występować nie tylko obywatele RP, ale także cudzoziemcy prowadzący działalność gospodarczą w Polsce; choć trudno ocenić funkcjonowanie nowych przepisów po tak krótkim okresie, instytucja ta może przyczynić się do dostrzeżenia i sprawniejszego rozwiązywania specyficznych problemów i wyzwań związanych z przedsiębiorczością imigrantów. Ustawa – Prawo przedsiębiorców przewiduje w art. 12, że organy prowadzące postępowanie wobec przedsiębiorcy muszą działać w sposób budzący zaufanie do władzy publicznej, opierając się na zasadach bezstronności, proporcjonalności i równego traktowania. Według art. 14 bez uzasadnionej przyczyny organ nie może odstąpić od utrwalonej praktyki rozstrzygania danej kategorii spraw, podobnych pod względem faktycznym oraz prawnym.

Niektórzy imigranci mogą też prowadzić legalnie działalność nierejestrowaną. Ustawa z 2018 r. przewiduje możliwość prowadzenia nieewidencjonowanej działalności gospodarczej – drobnej aktywności zarobkowej bez konieczności rejestrowania jej w CEIDG. Jest ona również określana jako „firma na próbę”. Zgodnie z art. 5 ust. 1 Prawa przedsiębiorców nie stanowi działalności gospodarczej aktywność wykonywana przez osobę fizyczną, której przychód należny z tej działalności nie przekracza w żadnym miesiącu połowy kwoty ustawowego minimalnego wynagrodzenia za pracę (w 2019 r. było to 1125 zł). Drugim określonym w tym przepisie warunkiem prowadzenia drobnej działalności bez rejestracji jest to, że taka osoba w ostatnich pięciu latach nie wykonywała działalności gospodarczej. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, podmiot taki nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu omawianej ustawy i nie stosują się do niego pozostałe przepisy Prawa przedsiębiorców²⁰. Przepis ten daje imigrantom szersze możliwości drobnej działalności zarobkowej nawet, jeśli nie mają tytułu pobytowego uprawniającego do wykonywania działalności gospodarczej w Polsce, określonego w ustawie o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zestawienie corocznie wydawanych zezwoleń na pracę pokazuje, w jakich branżach (według sektorów Polskiej Klasyfikacji Działalności) pracują Wietnamczycy. Dane nie pokazują najczęstszych sektorów pracy imigrantów z tej

¹⁹ Zob. P. Lissoń, *Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców: ombudsman czy organ administracji rządowej?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, nr 4(80).

²⁰ A. Pietrzak, Komentarz do art. 5 [w:] *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, red. A. Pietrzak, 2019, LEX.

grupy, ponieważ odnoszą się wyłącznie do zezwoleń wydawanych w danym roku kalendarzowym. Poza tym niektóre grupy imigrantów (osoby z zezwoleniami na pobyt o charakterze osiedleńczym, posiadające tytuł uchodźcy i tytuły pokrewne) nie potrzebują odrębnego zezwolenia na pracę i mogą ją podejmować z pominięciem tej procedury administracyjnej. Wśród Wietnamczyków, którzy otrzymali zezwolenia w 2018 r. (najnowsze dane dotyczą tego okresu), domino wało hotelarstwo i gastronomia, handel hurtowy i detaliczny, a także przetwórstwo przemysłowe. Niektóre branże są popularne od lat w tej diasporze, z kolei inne (przetwórstwo przemysłowe) zyskały popularność dopiero niedawno.

Tabela 2. Zezwolenia na pracę dla Wietnamczyków według branż (lata 2008, 2013, 2018)

	2008	2013	2018
Ogółem wydane zezwolenia na pracę w danym roku	1200	2230	1313
Przetwórstwo przemysłowe	0	3	468
Budownictwo	0	54	50
Handel hurtowy i detaliczny	873	1283	152
Hotelarstwo i gastronomia	281	631	386
Pośrednictwo finansowe i obsługa nieruchomości	18	b.d.	b.d.
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	0	6	4
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	b.d.	42	3
Transport i gospodarka magazynowa	b.d.	4	91
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	b.d.	b.d.	70

Źródło: na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Kolejnym godnym uwagi typem migracji jest mobilność w celu podjęcia studiów. Dane urzędowe dotyczące cudzoziemskich studentów na polskich uczelniach pokazują, że liczba wietnamskich studentów zdecydowanie wzrosła od czasu akcesji Rzeczypospolitej do UE. Podobny wzrost odnotowany jest także w kategorii wietnamskich absolwentów. Przeczy to rozpowszechnionemu pogładowi, że studenci wietnamscy to głównie przedstawiciele pokolenia 1.5²¹, czyli osoby urodzone za granicą, lecz wychowane w Polsce i wykształcone przez polski system edukacyjny; takie jednostki, mając polskie obywatelstwo, nie są ujmowane w statystykach cudzoziemców. Widoczność Wietnamczyków w tych statystykach wskazuje, że studenci międzynarodowi są to również osoby, które przybywają z Wietnamu, aby podjąć studia w Europie. Ośrodki akademickie w Polsce coraz częściej oferują kursy i całe programy studiów w języku angielskim, ukierunkowane właśnie na studentów cudzoziemskich. Jednak wzrost populacji studentów z Wietnamu jest mniej dynamiczny niż wzrost społeczności studentów cudzoziemskich ogółem. W 2004 r. Wietnamczycy stanowili 2,22% ogółu migrantów edukacyjnych podejmujących studia w RP, podczas

²¹ Zob. R.G. Rumbaut, *Generation 1.5, Educational Experiences Of (2012)* [w:] *Encyclopedia of Diversity in Education, Sage Publications*, ed. J.A. Banks.

gdy w 2017 r. już tylko 0,4%²². Najliczniejszą grupą obcokrajowców na polskich uczelniach są Ukraińcy.

Tabela 3. Studenci z Wietnamu na tle studentów zagranicznych ogółem na polskich uczelniach (wybrane lata w okresie 2004–2017)

Kraj/Rok	Studenci	Studenci kobiety	Studenci pierwszego roku	Absolwenci ogółem	Absolwenci kobiety
Ogółem cudzoziemcy 2017	72 743	37 244	20 583	12 573	7 361
Wietnam 2017	292 (0,4%)*	155	110	56	21
Ogółem cudzoziemcy 2016	65 793	33 681	19 237	8 725	5 233
Wietnam 2016	256 (0,39%)	114	97	38	15
Ogółem cudzoziemcy 2015	57 119	29 522	17 734	7 149	4 337
Wietnam 2015	234 (0,41%)	96	81	46	32
Ogółem cudzoziemcy 2014	46 101	24 329	15 403	5 623	3 251
Wietnam 2014	205 (0,44%)	94	52	46	24
Ogółem cudzoziemcy 2013	35 983	19 070	11 966	4 867	2 719
Wietnam 2013	214 (0,59%)	97	61	29	14
Ogółem cudzoziemcy 2012	29 172	15 231	8 933	3 964	2 187
Wietnam 2012	209 (0,72%)	100	61	35	13
Ogółem cudzoziemcy 2010	21 474	10 934	5 980	2 833	1 607
Wietnam 2010	184 (0,86%)	87	59	36	17
Ogółem cudzoziemcy 2009	17 000	8 729	4 916	2 210	1 279
Wietnam 2009	174 (1,02%)	83	50	36	18
Ogółem cudzoziemcy 2006	11 752	5 959	3 580	1 306	782
Wietnam 2006	180 (1,53%)	73	53	10	8
Ogółem cudzoziemcy 2005	10 092	5 280	2 690	1 326	795
Wietnam 2005	197 (1,95%)	81	70	18	10
Ogółem cudzoziemcy 2004	8 826	4 809	2 289	1 178	704
Wietnam 2004	196 (2,22%)	78	87	15	10

* Procent w nawiasach w pierwszej rubryce odnosi się do tego, jaki odsetek studentów zagranicznych stanowią Wietnamczycy.

Źródło: na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego z corocznych raportów „Szkoły wyższe i ich finanse”, stat.gov.pl.

W 2017 r. ponad połowę studentów wietnamskich stanowiły kobiety. Jest to więcej niż w 2004 r., kiedy Wietnamki były mniejszością wśród studentów zagranicznych z tego kraju (39,8%). Z uwagi na przemiany polityczne i gospodarcze w tej części Europy nie jest przesądzone, czy obecni studenci i absolwenci wybiorą podobne trajektorie zawodowe i życiowe jak studenci wietnamscy z ubiegłego stulecia, którzy osiedlili się w Polsce. Po tej grupie można raczej oczekiwać umiędzynarodowionych karier (choćby w Unii Europejskiej),

²² Rok 2017 jest, według stanu z drugiej połowy 2019 r., ostatnim rokiem, z którego dane są dostępne.

a także zaangażowania w aktywności transnarodowej społeczności Wietnamczyków rezydujących w różnych krajach przyjmujących.

Podsumowanie

Dane urzędowe pokazują długoletni, stabilny wzrost liczby zarejestrowanych imigrantów wietnamskich w Polsce. Członkowie tej społeczności, obecnej w Polsce od kilkadziesiąt lat, nie ograniczają się do życia w szarej strefie: korzystają z akcji abolicyjnych; uzyskują tytuły pobytowe, których zdobycie jest nieco łatwiejsze niż w latach 90. ubiegłego wieku i przed rokiem 2004; podejmują studia na polskich uczelniach. Różnorodność tych narzędzi, które umożliwiają rozwój społeczności imigrantów zarejestrowanych, skłania do określenia zachodzącego zjawiska jako wielopoziomowej legalizacji. Zresztą gwałtowny skok liczby imigrantów związany z abolicją pokazuje również krótkotrwałość efektów jednorazowych aktów politycznych: po upływie okresu obowiązywania czasowych zezwoleń na pracę i pobyt dla nowo zarejestrowanych wskutek legalizacji imigrantów, powracają oni prawdopodobnie do „podziemia”. Skuteczniejszym narzędziem trwałego uprawnienia pobytu jest długoterminowa polityka imigracyjna i integracyjna, sprzyjająca rejestrowaniu się cudzoziemców pracujących w Polsce. W przypadku Polski pewne kroki prawne w tym kierunku są podejmowane (ustawa o cudzoziemcach z 12 grudnia 2013 r.; różnorodne nowelizacje związane z wdrażaniem unijnych dyrektyw, w tym tzw. dyrektywy sezonowej 2014/36/UE). Analizowana diaspora jest trwałym elementem krajobrazu społecznego Europy Środkowej, ale możliwość zarejestrowanego, stabilnego pobytu może pomóc w adaptacji i zatrzymaniu imigrantów, potencjalnie mobilnych w obrębie całego regionu. Transformacje społeczności wietnamskiej w Polsce, podobnie jak przemiany tej grupy imigranckiej w innych krajach Europy Środkowej, mogą mieć fundamentalne znaczenie dla społecznej inkluzji przyszłych pokoleń diaspory wietnamskiej.

Bibliografia

- Andrejuk K., *Vietnamese in Poland: How does ethnicity affect immigrant entrepreneurship?*, „Asian and Pacific Migration Journal” 2016, Vol. 25(4).
- Bagwell S., *From mixed embeddedness to transnational mixed embeddedness: An exploration of Vietnamese businesses in London*, „International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research” 2018, Vol. 24, No. 1
- Baycan-Levent T., Nijkamp P., *Characteristics of migrant entrepreneurship in Europe*, „Entrepreneurship & Regional Development. An International Journal” 2009, Vol. 21.
- Brubaker R., *The ‘diaspora’ diaspora*, „Journal of Ethnic and Racial Studies” 2005, Vol. 1(28).
- Brzozowska A., *Postrzeganie polskich i wietnamskich właścicieli firm przez wietnamskich przedsiębiorców mieszkających w Polsce*, „Problemy Zarządzania” 2010, nr 10/1(2).

- Cohen R., *Global Diasporas: An Introduction*, Seattle WA University of Washington Press, 1997.
- Connor P., Passel J.S., *Europe's Unauthorized Immigrant Population Peaks in 2016. Then Levels Off*, Pew Research Center, Washington 2019.
- Departament Polityki Migracyjnej MSW, *Ocena skutków abolicji dla cudzoziemców z 2007 roku*, Warszawa 2014.
- Drbohlav D., Čermáková D., „A new song or evergreen ...?” *The spatial concentration of Vietnamese migrants' businesses on Prague's Sapa site*, „Österreichische Zeitschrift für Soziologie” 2016, Vol. 41, No 4.
- Drbohlav D., Dzúrová D., „Where Are They Going?": *Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague)*, „International Migration” 2007, Vol. 45(2).
- Górny A. i in., *Od zbiorowości do społeczności: rola migrantów osiedleńczych w tworzeniu się społeczności imigranckich w Polsce*, CMR Working Paper Series, 2007, nr 27/85.
- Halik T., *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych*, UAM, Poznań 2007.
- Halik T., Nowicka E., *Wietnamczycy w Polsce: integracja czy izolacja?*, Instytut Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2002.
- Hüwelmeier G., *Mobile Entrepreneurs: Transnational Vietnamese in the Czech Republic [w:] Rethinking Ethnography in Central Europe*, eds. H. Cervinkova, M. Buchowski, Z. Uherek, Palgrave Macmillan, New York 2015.
- Hüwelmeier G., *Socialist Cosmopolitans in Postsocialist Europe. Transnational Ties among Vietnamese in the Cold War Period and Thereafter*, „Journal of Vietnamese Studies” 2017, Vol. 12, No. 1.
- Kloosterman R., *Migrant entrepreneurs and cities. New opportunities, newcomers, new issues*, „The Routledge Handbook of the Governance of Migration and Diversity in Cities”, eds. T. Caponio, P. Scholten, R. Zapata-Barrero, 2018.
- Light I., Bonacich E., *Immigrant entrepreneurs: Koreans in Los Angeles*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1988.
- Lissoń P., *Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców: ombudsman czy organ administracji rządowej?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2018, nr 4(80).
- Między jednością a wielością: integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*, red. A. Grzymała-Kazłowska, OBM WNE UW, Warszawa 2008.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie administracji publicznej do obsługi cudzoziemców. Informacja o wynikach kontroli*, Warszawa 2019.
- Nguyen Anh D., Tacoli C., Thanh H.X., *Migration in Vietnam. A review of information on current trends and patterns, and their policy implications*, paper presented at the Regional Conference on Migration, Development and Pro-poor policy Choices in Asia, Dhaka 2003.
- Nowicka E., *Between the Devil and the Deep Blue Sea: Acculturation of Young Vietnamese Women in Poland*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1.

- Pietrzak A., Komentarz do art. 5 [w:] *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, red. A. Pietrzak, 2019, LEX.
- Rumbaut R.G., *Generation 1.5, Educational Experiences Of (2012)* [w:] *Encyclopedia of Diversity in Education, Sage Publications*, ed. J.A. Banks.
- Schwenkel Ch., *Socialist Mobilities: Crossing New Terrains in Vietnamese Migration Histories*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1.
- Sheffer G., *Diaspora Politics: At Home Abroad*, Cambridge University Press, 2003.
- Szymańska-Matusiewicz G., *The Vietnamese Communities in Central and Eastern Europe as Part of the Global Vietnamese Diaspora*, „Central and Eastern European Migration Review” 2015, Vol. 4, No. 1.
- Tan D., Nguyen T.H., *En route to the United Kingdom. A field survey of the Vietnamese migrants*, „A study by Irasec and France Terre d'Asile” 2017, No. 38.
- Vershinina N., Rodgers P., McAdam M., Clinton E., *Transnational migrant entrepreneurship, gender and family business*, „Global Networks” 2019, Vol. 19(2).
- Wydział Analiz Migracyjnych, Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Spółeczność wietnamska w Polsce. Polityka migracyjna Wietnamu*, Warszawa 2007.
- Wysieńska K., Piłat A., *Ekonomiczna adaptacja chińskich i wietnamskich migrantów zarobkowych* [w:] *Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, red. K. Wysieńska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
- Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, red. K. Wysieńska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.

Źródła internetowe

Urząd do Spraw Cudzoziemców, <https://udsc.gov.pl/>.

Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/>.

OECD, <https://stats.oecd.org>.

Dane o naturalizacji: <https://dane.gov.pl>.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://psz.praca.gov.pl>.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, <https://psz.zus.pl>.